

47585

Potni poduk

o Krasu in o pogoždevanji Krasa.

Za domorodce notranjske

Spisal

Ljudevit Dimic,

c. kr. nadgozdinar in gozdni poročevalec, ud centralnega odbora
kmetijske družbe.

Izdala in založila

c. k. kmetijska družba kranjska.

1871.

Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani.

Polni pogreb

47585

03001 8638

na
za

da
K
Se

do
sl
zi

lj
sv
po
se
bo

di
ri
va
m
ra

Naprosen sem bil lani od centralnega odbora naše kmetijske družbe, kot njen ud, prvi podučni govor za Kranjsko prevzeti.

Akoravno ta naloga ni bila lahka, sem se je vendar lotil in izvolil za svoj predmet pogozdovanje Krasa, o čemur sem vže lansko leto v Postojni, v Senožečah in na Bistrici (Trnovem) govoril.

Kamor sem prišel podučevat, sprejeli ste me, dragi domorodci na Notranjskem, srčno; pazljivo ste me poslušali, tako, da se nadjam, da se je tudi marsiktero zrnice tega uka prijelo vaših src.

Ko sem se vrnil iz Notranjskega domu v Ljubljano, me je kmetijska družba naprosila, naj pripravim svoj govor o pogozdovanji Krasa tudi za tisek, da se potem knjižice razdelijo po kmetih Notranjskega, in da se tako seme, katero sem ustmeno izsejal, po branji še bolje prime bralcev.

Zedinim tedaj željo svojo z namenom kmetijske družbe: naj bi ta knjižica Notranjcem vsaj toliko koristila, da bi jeli spoznavati žalostni nasledek posekovanja gozdov in da bi, bodi-si za zdaj tudi le malo po malo, začeli mladi gozd po Krasu varovati, in kjer naravno ne raste več, sejati ali saditi ga.

Akoravno sem Kranjec, vendar nisem Krašovec, dorastel nisem v teh krajih, poznam jih pa že več let, osodo Kraševcev in Krasa sem z vdeležbo študiral in opazoval, in skoraj vse bral, kar je o zadevi pogozdovanja Krasa pisano, zlasti pa sem se o tem pomenil z izvedenimi možmi, katerih mnenje sem prevdaryl.

Vi, dragi bralci, ste dorastli na Krasu, marsiktere lastnosti, marsiktere napake kraških tal bolje poznate, kakor jaz; hvaležen Vam toraj bodem, ako mi boste svoje skušnje razodeli, prizadeval si bodem potem, jih v korist te stvari porabiti.

Predno pa do jedra svojega govora pridem, rad bi nekaj omenil o namenu in koristi tacih govorov. Odrasli ljudje ne morejo v šolo hoditi, ker pa vendar noben človek preveč ne zná in je vsacemu treba še marsikaj izvedeti, morajo učeniki take kraje sami poiskati, kjer je potreba podučevati o zadevah obdelovanja zemlje.

Res je, da vsak vidi reči, kakor so, ako ima dobre oči in zdravo pamet; pa vsak ne more spoznati, zakaj je to tako in ne drugače. Brez tega spoznanja je pa težko slabemu stanju stvari po človeški moči pomagati. Zato se pošiljajo dandanes moške v deželo med ljudstvo, kateri naj bi z ljudstvom popravili to, kar je ljudska šola zamudila.

Njih učenje se imenuje potni poduk zato, ker jih poslušalci ne iščejo, ampak oni sami hodijo tje, kjer je treba primerno podučevati.

Taki potni učeniki so že z vspehom po več krajih Avstrijskega, posebno na Českem, Moravskem in Stajarskem učili. Na Kranjskem sem jaz prvi, ki je bil ta posel prevzel, in veselim se, da ni bil brez vspeha, kakor mi dopisi iz Notranjskega zagotavljajo.

Svoj predmet pa razdelujem v sledeče razdelke:

1. Začetek, razširjatev in lastnost Krasa sploh, kranjskega Krasa in njegovega posekovanja pa posebno;

2. kaj se je do zdaj proti temu storilo?

3. ktere pripomočke imamo za pogozdovanje Krasa? in sicer:

a) kaj moramo mi sami storiti?

b) kaj bi morala in mogla vlada storiti?

4. Kaj bo nasledek teh naredeb in kaj bodo pomagale?

Beseda „Kras“ — izpeljana od besede „krasno“, kar isto pomeni kot lepo, prijetno, kaže že na to, da so te pokrajine nekdanj lepi, bohotni in rodovitni kraji bile, da kamenenih puščav, ktere dandanes mnogoterno to deželo pretezujejo, ni bilo nekdanj.

Kako neki so te kamenene puščave nastale, kjer samo še revna trava komaj za ovce in kozé poganja? Kako drugače, kakor po izsekanji gozda, po brezozirni ogolitvi svetá od svojega naravnega varstva.

Krivica temu posekovanji sega v daljne prejšnje rodove nazaj; v resnici leži večja krivica na prejšnjih kot na sedanjih časih. Stavbe Rimljanov, navali divjakov (barbarov), pozneje razširjena mogočnost benečanska s svojo ljudovlado (republiko), ki si je svojo ošabno brodovje iz krašovskih hrastov zidala in svoje velikanske palače na kole kraških gozdov opirala, potem pa zmirom bolj rastoča kupčija z lesom v Trst: vse to je polagoma Kras posekovalo, ki je bil v začetku bohotni gozdni svet.

Naj le en izgled navedem:

Cesar Karol V. je podaril 28. kimovca 1522. leta mestu Trstu posebno pravico, da sme hraste na tržaškem Krasu sekati in cesar Ferdinand I. je potrdil to pravico.

Potem, ko je bil les po tej ali enaki poti izsekan, ni mogel svet družega dajati kot pašo. Enako čedam nekdanjih pastirskih narodov — tako imenovanih nomadov — so se kozé in ovce po Krasu sèm ter tjà

vlačile, in kjer le se je listek na drevji najdel, pomulila ga je živina.

Svet je tako postal čedalje bolj gol, in kar je še prstine na njem ostalo, to je sčasom dež izpral ali pa jo je burja odnesla. Golo kamenje je ostalo.

Res, da so še večji kosovi visocega gozda ostali; al tudi tem niso prizanesli, ter jih ogolili bolj in bolj drevnega varstva.

To pa se godí še zdaj zmirom naprej, in med tem, ko so žalostni nasledki posekovanja čedalje bolj čutljivi, ko blagostanje teh pokrajin zmirom bolj hira, temveč se goli Kras razprostira.

In pokrajine, ki jih dandanes goli Kras nemilo objema, niso majhine.

Naj Vam povem, kolikošne so. Al vstrašili se boste nad tem!

Okrajna tržaškega mesta obsega skoraj	10.000
kronovina goriška	220.000
kronovina isterska	530.000
postonjski okraj pa	80.000

oralov golega Krasa.

Al tudi na Hrvaško in Dalmatinsko se Kras steguje.

Imamo tedaj 8 štirjaških milj golega sveta skoraj brez vsega dohodka.

Ali ne bi v tacih okoliščinah mislili, to stvar kolikor mogoče popraviti?

Pogozdovanje je edini pripomoček, s katerim se more ta svet rešiti.

Kar pa še gozda imamo, tudi ga ne smemo pokončavati, ampak varovati ga in mu prizanašati, kajti drugač bo kranjski Kras še večji postal kakor je zdaj; on se bo počasi na Gorensko in Dolensko preselil, vsaj on ljubi gorovje in apneno zemljo, to pa na Kranjskem najde povsod.

Ko je Bog oče, tako pripoveduje kranjska ljudska pripovedka, svet stvaril, bilo mu je še pest gorá odveč ostalo. Kaj hočem s tem? si misli. Vrže jih doli na

zemljo in ondi, kamor so te gore padle, je naša kranjska, naša predraga, a z bogastvom malo obdarjena domovina. V taki gorati deželi pa je gozd proti lakoti to, kar sv. Florijan in voda proti ognju. S tem hočem reči: kjer gorovje nič gozda nima, tam je tudi planjava žita revna. Gozd je varstvo polju, travniku, varstvo človeku in njegovemu življenju.

Toraj varstvo gozdom, večnim trdnjavam Božjim! —

Idimo zdaj k popisu izsekanega Krasa in sploh kraške zemlje.

V kraških deželah se najde skalovje kredno; tako skalovje je razpokano, razdrto in s podzemeljskimi votlinami prevlečeno. Dokaz temu je mnogo jam na Notranjskem. Na površji kraške zemlje najdemo povsod livkaste globine, veliko izmed njih se jih združuje s podzemeljskimi votlinami. Ako dežuje, se dež po teh odprtinah izgubi, in za seboj v globočino vzame prst, ktera se nahaja še po površji.

V teh globinah se nahaja voda, ktera združena s studenci in potoki večidel podzemeljsko odteče, kakor, na primer, Pivka.

Kras je toraj veči del suh, tudi po stanovitem deževanju.

Ta lastnost kraških tál nam pa razjasnuje še drugo prikazen. V marsikteri onih livkastih globin, ktere nimajo odprtin ali razpoklin, se nabira z viših delov oplaknjena prst, ktera daje ne samo gozdnim rastlinam rodovitni stan, ampak tudi sadnemu drevju in žitu. To so oaze ali zelenice Krasa. Taka rodovitna mesta obdaja Krašovec s kameneno ograjo, ktera se zovejo potem „ograde“. Po tacih krajih se najde deloma tudi izvrsten gozdni zárod, in tak zárod je živa priča lepše minulosti našega Krasa, — živ opomin je Bogá, kateri nam pravi: Varujte gozda! Gozd je od nekđaj prijatelj človeški, gozd je varh rodovitnosti zemlje.

Kras ima pa še druge rodovitnosti zemlje škodljive lastnosti.

Vsi poznate burjo, tisti severo-izhodni vihar slabega glasú, kateri ne odnese samo klobuka, temveč tudi s korenino izdira drevesa, strehe odkriva, hiše podira in cele hribe snega v doline zameta. Burja se mnogo-krat med skalovje opira, ter mu zadnji ostanek rodovitne zemlje odvzame in svet popolnoma osuši. Ker gozd nima zadosti moči, obraniti se burji, zato se večkrat zgodi, da vihar ne samo posamesna drevesa, temuč tudi celi del gozda podere. Bral sem nekdaj, da pred 60 leti burja še ni bila prestopila Javornika, Nanosa in Snežnika, dandanes pa burja brije ne samo po Notranjskem, ampak skoraj po celi kranjski deželi.

Kaj je krivo tega? — Da je čedalje manj gozda na Krasu!

Vasi, ktere so v začetku našega stoletja še stale tik gozda, najdemo dandanes po več ur daleč gozdu odmaknjene. Kaj mislite: kdo se je vendar preselil, gozd ali vasi? — Vasi se niso odmaknile, le gozd je zginil pod sekiro. Ne samo Rimljani, ne samo Benečani, ampak Krašovci tudi sami so gozd pokončali.

In kaj so nasledki tacega pokončevanja gozdov, tacega odgozdovanja Krasa?

Da je rodovitna prst skoraj sploh začela izgubljati se, da so gole skale vzdignile se na površje, da na skalah ne raste več visoko drevo, ampak le nizko slabo grmovje, redka malovredna trava.

Brž ko se gozd do malega poseka, odpirajo se razpokline, in sušijo se studenci in potoki apnene zemlje, ktera je sploh preprežena s podzemeljskimi votlinami. Z gozdom vred se tudi zgubi stanovitna mokrota tál, in potem tudi rodovitnost. Z rodovitnostjo zemlje pogine blagostanje ljudstva, in začenja se revščina.

Najhujši nasledki odgozdovanja Krasa so tedaj: pomanjkanje lesa in drv, pomanjkanje vode, potem suša in marsiktera huda ura z burjo in točo. Pomanjkanje vode zato, ker studenci in potoki posahnejo v votlinah apnene zemlje. Suša zato, ker gozdov ni zadosti, da bi zamogli dež na-se vleči;

dež toraj tudi le redkoma pada, in se mokrota kmalu zgubi v votlinah skalovja. Pa tudi marsiktera huda ura prihaja po Krasu zato, ker gozda, natornega strellovoda ni. Verjemite mi, skušnja jasno kaže, da gozd hudo uro nateguje in polje varuje toče, poslopja pa strele. Na Tirolskem mi je — tega je že 12 let preteklo — neki kmet pravil tako-le: Popred, ko so bili naši hribje še z gostimi črnimi gozdi obraščeni, se je huda ura večidel poleg gozda obračala, le malokterikrat je toča naše polje zadela. Od tistega časa pa, ko so se naši hribje jeli goliti lesá, od tistega časa, ko je najhujši knaver (zakožni drevesni črv) — kupčija z lesom — začela se poprijemati naših gozdov, izpraznijo se hude ure tem bolj po dolinah, in zadnje desetletje smo toliko toče doživeli, da se take škode najstareji sosedje ne morejo spomniti. Maše in molitev nam niso pomagale, zakaj Bog nas je hotel kaznovati, ker smo pokončevali nam za umno rabo in v korist vstvarjeni gozd. — Tako mi je pravil neki kmet, in teh besedi sem se že večkrat spomnil potovaje po naši deželi. To so tedaj žalostni nasledki posekanega Krasa, katerih niso samo poprejšnji zarodi in drugi, temuč tudi naši rojaki, zlasti pa Krašovci v sedanjem času sami krivi.

Kakor pa kaže ozir po kraških pokrajinah, Vam je goli Kras še premalo razširjen, vsako leto nastajajo nove goličave, les kraški potuje v Trst in iz Trsta po morji, — samo kamen ostaja doma; čem bolj Vam pomanjkuje lesá in drv, tem manj Vas obilnost kamenja zapušča.

Ako to premislim, nastaja mi vprašanje: Je li mogoče, da se tako godí?

Marsikteri izmed Vas spozná in dobro previdi, da je pokončevanje gozda greh; al navada, sila in stradež so železne srajce. Kdor si bodi, misli najprvo na-se, potem še le se spomni družega in misli na občnost.

Stradež ga prisili gozd pokončevati, do golega ga poseka, pod tem pa tudi sosedov gozd trpi, zakaj

osamotenega burja lože napade, ter mu drevesa izkorenini.

In tako se dalje maščuje pregrešek posamesnega človeka nad sosesko, županijo, celo okolico in poslednjič nad celo deželo.

Ali pa smemo pregreške posamesni osebi tako hudo zameriti? Če ne bi bil posekal gozda, morebiti bi mu bili upniki kmetijo in dom prodali.

Jaz nisem grajavec vsacega, kateri tako ravná; gotovo pa so svarila vredni taki, kateri po lahkomišljenosti, po neprevdarnosti, po zapravljivosti tako ravnajo.

Ako pa je sila večidel vzrok pokončevanja gozdov, treba je toraj premišljevati, kako da bi bilo mogoče taki hipni sili v okom priti? O tem bodem pozneje govoril.

Po tem pretresu o začetku razširjatvi in nasledkih posekovanja Krasa prestopim k 2. odseku svojega govora.

Kaj se je dosegmal storilo, da bi se bil Kras ubranil napredujočega izsekovanja, in da bi se bile le okolice Krasa rešile vsega hudega, kar tacemu gospodarstvu nasleduje?

Na to vprašanje ne morem drugače odgovoriti, kakor tako-le:

Mnogo, mnogo se je pisalo o pogozdovanji Krasa, mnogo umnega in hvale vrednega, mnogo se je pisalo, a malo storilo.

Pred velikostjo te naloge, pred prevelicimi stroški izpeljati tako delo, so se razbili marsikteri lepi in pripravní nasveti.

Tudi Kranjci so si marsikaj prizadevali zavoljo pogozdovanja Krasa, al žalibog, le s slabim vspehom!

Malega srpana leta 1850. je c. kr. poglavarstvo v Ljubljani povabilo našo kmetijsko družbo, naj ona poroča: a) ali bi se dal in kako bi bilo mogoče goli Kras pogozditi, in kako bi se mogel slabi stan notranjskega kmetijstva povzdigniti.

Kmetijska družba se je potem posvetovala z vsemi svojimi podružnicami. Dobila je po tej poti mnogo iz-

vrstnih pripravnih in temeljitih predlogov. Potem je kmetijska družba po svojem tajniku dr. Bleiweis-u poglavarstvu podala obširno in jasno poročilo z načrtom, kako bi se dal goli Kras pogozditi, in kako notranjskim Krašovcem pomagati.

Ne bodem Vam zdaj tega poročila popolnoma naznanil, pozneje pa bodem še o tem govoril.

Na Primorskem se je 1850. l. ustanovila družba z namenom pogozdovanja ondotnega Krasa. Po tem izgledu se je tudi na Kranjskem naprava takega društva v pretres vzela, in notranjske podružnice sl. kmetijske družbe so veselo in soglasno sklenile, da naj se napravi samostojno društvo tudi za Notranjsko.

Z gorečo prizadevnostjo so se notranjske podružnice lotile tako družbo ustanoviti.

Zbor, kateri se je s tem namenom zbral 7. dne malega travna 1853. leta v Postojni, je sklenil: Naj se napravi društvo a ne samo za pogozdovanje, temuč tudi sploh za boljšo obdelavo toliko zapuščenih površin Krasa.

Ta skupščina je predložila deželnemu poglavarstvu načrt družbenih pravil in predlagala tudi obris, ktereга bi se bili imeli posestniki gozdov držati. Blaga misel in živa marljivost, s katero se je mnogo slavnih mož, kakor posestniki pl. Garcarolli, Koren in Jeršan, — dekan Grabrijan, Grašič in Kurc, sodnijski svetovalec Tomšič in še več drugih za to potegnili, bila je pač vredna boljšega vspeha, kajti njihova želja ni se spolnila. Pravila so se morala, kakor je vlada zahtevala, prenarediti in zopet prenarediti. Na zadnje so se tako skrčila, da jim ni bilo mogoče oživiti se.

Tako pa se je zgodilo, da je lotitev pogozdovanja Krasa zginula, kakor Pivka v Postonjski jami. Hvale vredna lotitev take družbe bila je tedaj mrtvo rojeno dete.

Ako bi bili 1853. leta začeli kraški gozd vzdržavati in poleg tega še novega zarezati, lahko bi se bilo do zdaj vže marsiktero golo skalovje z mladim gozdom zakrilo.

Drugače se je godilo na Primorskem. Ondi je

pogozdovanje Krasa resnica postala. Vlada podpira deželo tam duševno in z denarjem.

Treba se je potezavati zato, da se tudi Notranjem enaka podpora podeli.

Nikakor sicer ne preziram, da tudi na Kranjskem so posamesni posestniki brez vse tuje podpore mnogo storili za obdelovanje Krasa. Al to ni zadostno za celo deželo, za ljudstvo našega Krasa. Kaj da je še treba storiti, bodem zdaj navedel.

Lahko, prav lahko je reči, kaj da more Krasu in Krašovcem pomagati.

1. Na sedanjem golem Krasu se mora zopet gozd narediti.

2. Kar je zdaj še gozda tam, to mora na vso moč varovati in prihraniti, kajti pogozdovanje goličav bi le malo koristilo, ako bi se sedanji gozd pokončaval v tistem hipu, kedar drugi začenjajo novega zasajevati.

Zakaj pa — bode morebiti kateri izmed Vas vprašal — se nam drugače ne more pomagati, kakor s pogozdovanjem? Ali ni nikakoršnega družega pomočka?

Naj Vam to zdaj razjasnim. Vže popred sem Vam pripovedoval, da je Kras še le po izsekovanji svojega lesa tako malo rodoviten postal. Česa tedaj površnini golega Krasa posebno pomanjkuje? Gozda in rodovitne prsti!

Kako pa bomo Krasu tako rodovitno prst ali brnjo preskrbeli?

Nihče drug je mu ne more preskrbeti, kakor edino sam gozd, — gozd s svojim listjem, z odpadanjem lesa in semena, po svoji mokroti, po svoji senci in rosi.

Če kaki njivi gnoja pomanjkuje, kaj boste počeli: Gnojili jo boste.

Golemu Krasu pomanjkuje gozda, toraj naj se mu zaredi gozd; pomanjkuje mu rodovitne prsti ali gnjilovice, Kras se pa drugače ne dá gnojiti, kakor z gozdom.

Tedaj je treba pogozditi ga, pa kako?

To je prevažno vprašanje!

Naloga Kras popolnoma obdelati, popolnoma rodovitnega storiti, je velikanska.

Sedanji zarod ne bode doživel splošne spolnitve te naloge. Moč posamesnih oseb notranjskih sosesk in deželnega zaklada ni zadostna, da bi to delo sama izvršila.

Koga bomo toraj na pomoč poklicali?

Odgovor: Državo, celo cesarstvo. Država je naši kmetijski družbi že marsiktero denarno pomoč iz državnega zaklada podarila, na primer: za povzdigo živinoreje, sadjereje, sviloreje itd.

Ni li še večja potreba, nam tako pomoč tudi za pogozdovanje Krasa dovoliti?

Bilo je v jeseni leta 1865., ko se je avstrijsko državno gozdarsko društvo z blizu 40timi udi na Krasu zbralo z namenom, da pogozdovanje Krasa v pretres vzame. Bilo je pri tej skupščini mnogo izvrstnih gozdarjev cesarstva, tudi naša kmetijska družba je bila zastopana po zvedenih udih. Pri tej skupščini, ktera je zborovala v Trstu, je bil tudi sledeči nasvet soglasno sprejet: „Skupščina naj izreče, da pogozdovanje Krasa ni samo važna reč za dotične dežele (za Kranjsko in Primorsko), temuč tudi za celo cesarstvo, da je tedaj dolžnost državina, vsako posamesno dotično deželo iz državnega zaklada podpirati“.

Vlada je, kakor se kaže, to tudi sprevidela; v zadnjem državnem proračunu se je za pogozdovanje Krasa iz zaklada nemško-slovenske državne polovice blizu 20.000 gold. dovolilo.

Podvizajmo se toraj take pomoči tudi za Notranjsko izprositi, kajti nam gré ista pravica kakor Primorskemu. Kmetijska družba se bo pri ministerstvu poljedelstva srčno rada za to potegnila, in uspeh ne bode izostal.

Vsega pa vendar tudi državi ni mogoče storiti, srenje in posestniki si morajo tudi sami sebi pomagati.

Kaj pa morejo Krašovci sami storiti?

Prvič Vam posebno nasvetujem: varujte, kar

se dá, sedanji stoječi gozd, ne razširjujte še dalje golega Krasa! Gozd zahteva še bolj varno obravnavanje kot polje, kajti gozd ne priraste tako hitro, kakor žito ali konoplja. Gozd, ktereга so oče sejali ali posadili, bode malokdaj sin, večidel še le vnuk vžival. Gozdnemu gospodarju je posebno treba dan za dnevom na prihodnost misliti, kajti ne samo sedanji zárod potrebuje gozda, naslednikom našim bo še morebiti bolj neogibno potreben. Bog je vstvaril gozd za vse čase; greh je tedaj ž njim tako ravnati, da se ne dá potem več naravno (to je, sam po svoji moči) omladiti.

Drugič je na Krasu neobhodna potreba to, da se golosek popolnoma popusti; gozd se mora tedaj le na tak način povžiti, da se vsako leto le sèm ter tjà, gledé na prirastek, toliko dreves izseka, kar more lesá na leto prirasti. Mlada drevesa zahtevajo pristrešja starejih; škodljivo je toraj jim to zavetje prezgodaj odvzeti.

Ako se je pa le kakov gozd golo posekal, se ne sme pasti po goličavi, kajti živina, ako je še kaj mladega, nizkega prirastka, pomuli popke, mladike in mlado perje; — posebno tako delajo ovčé in kozé.

Tudi nastilja se hosti ne sme pomladi polasati, vsaj na istem kraju ne vsako leto, ampak le vsako tretje leto, kajti odpadek listja, semena, majhnih vej itd. je za gozd ravno isto, kar je gnoj za polje. Brez gnoja se pa malo pridela; to vsak izmed Vas vé.

Kakor hitro se bo gozd po Krasu nekoliko zaredil, videli boste, da Vam bo več koristil nego paša, ktera gozd zatira.

Le pomislite, dragi domorodci, kolikor več bo sedanji zárod gozde izsekaval, toliko revnejši bode prihodnji zarod — sinovi in vnuki vaši. —

Vsak priden gospodar pa vendar tudi nekoliko za naslednike skrbi, zakaj želja in trud vsacega izmed nas, vsacega vrlega domoljuba mora biti in naj bo: sodelovati za duševno in gospodarsko povzdigo naroda našega.

Kakošna pa, dragi bralci, bo postala notranjska dežela, kranjska domovina vsa, ako boste gozd, kakor ste jeli, temveč pokončevali? — Puščavo, ki ne bo mogla več rediti vaših sinov, bodo oni mogli zapustiti, in iskati si pustega kruha na tujem! — Živina tedaj po mladih gozdih ne samo travo in mladike dreves požre, ampak tudi živež naslednikom.

Gozd je ravno tako kapital, kakor je denar. Noben umen gospodar se ne bo kapitala samega lotil, ako ga ne vžuga huda potreba; porabil ne bode več, kakor odstotke (čimž ali fit), še te bode včasih, ako si more brez njih pomagati, h kapitalu položil.

Tako naj se tudi ravna z gozdom; le letni prirastek naj se porabi. Kdor pa vendar napravi golo-sek, naj ga zopet zaredi z lesom.

Les je od leta do leta draži, veči del je boljše višje cene pričakovati. Poprej se je na primer bukva le za drva prodajala, dandanes se ona lahko prodá, kakor za les za visoko ceno, in tudi bukva bode še od leta do leta draža, zakaj hrastov in mecesnov zmanjkuje po Avstrijskem, in bukva se zdaj vže obširno rabi za švelarje. Brez lesenega podzidanja nobena železna cesta obstati ne more, železnih cest pa bo kmalu, kakor stez po hosti; tedaj tudi les se draží. Okoliščine so res take, da sila kmeta večkrat neogibno primora, gozd hitro v denar spraviti.

Za take naključbe bi bilo dobro, ako bi se tudi na Kranjskem priprava ustanovila, ktera bi kmetom na kmetijo posebno pa na gozd — ako še ni zadolžen ali posekan — na vsako prošnjo hitro in prav po ceni denar na posodo dajala. Take naprave se zovejo kmetijske založnice ali kreditne naprave (banke).

Pomenite se o tem med saboj in s svojimi dežel-nimi poslanci.

Kaj pa bomo z golim Krasom začeli, kjer morebiti vže sto let ni zrastle drevesce?

Da se tukaj gozd ne zaredi tako več, kakor drugod temu je pglavitna krivica paša, zlasti ovác in kóz.

Vem, da Krašovci te živali neogibno potrebujejo, vsaj tudi ni potreba, da bi se morala ta paša popolnoma odstraniti; na vsaki način pa se mora omejevali.

Od sveta, kar se ga za pogozdovanje odloči, naj srenje z gozdom zaredijo samo tiste dele, kateri so ležeči po dolinah in nižavah, posebno to velja od pašnikov, kateri še niso razdeljeni in se občno uživajo.

Od vsacega tacega pašnika naj srenja odloči deset ali pa dvajseti del za pogozdenje. Potem naj se tla posnažijo, ter se kamenje pobere, in s tem kamenjem za gozd odločeni prostor ogradi, ravno tako, kakor se drugod „ograde“ delajo.

Nek izveden Krašovec nasvetuje, naj se še za nekoliko časa ovčej čedi ležišče napravi, da se tla malo pognoje. Od tega časa naprej pa naj se nobena živina več na pašo ne pusti. Zdaj naj se tukaj drevesno seme seje ali naj se mlada drevesa sadijo.

Ako je še kaj grmovja po ogradi, naj se obdeluje ta prostor z belim ali črnim borovcem, brestom, s smreko, mecesnom, gabrom, črnim topolom ali z akacijo.

Ako ni tacega grmovja, naj se začenja s tacimi lesovi, ki se tudi brez nastrešja radi primejo, da se more potem drevesom ugodno stališče dati.

Za to so zlasti sposobni:

Črni in beli borovec in jesen. Tudi božje drevo (nemški „Götterbaum“) je za ta namen pripravno. Na Primorskem se je veliko kamnitega krasa s tem drevesom z vspehom nasadilo. Božje drevo raste hitro in steguje svoje korenine globoko v tla, zato se boljše upira burji. Razun tega pa tudi zemljo boljša z odpadkom listja.

Sploh pa je po Krasu boljši les sejati nego saditi ga. V gredici se bode gozdna rastlina ali mlado drevesce preveč omehkužilo (scarkljalo), za gredico se zemlja globoko predela ali preorje, in v taki zemlji se koreninice preveč raztegujejo; potem pa, ko se mlado

drevo presadi, tacim koreninam prostora pomanjkuje, rastlina jame bolehati in sušiti se, ravno tako, kakor se razpestovanemu otroku godi, ako se mu pozneje kaka nesreča primeri. Ako je to delo umno in varno dovršeno, in ako se le vsako leto prazni prostori vnovič zasadijo, in če se po ogradi ne pase, bode gozd v 15 do 20 letih toliko zrastel, da živina ne bo mogla vrhov več z gobcem doseči.

Kakor hitro je gozd toliko dorastel, se paša lahko zopet brez zadržka začne. Pod senco in v drevesni rôsi bo paša gotovo bolj okrepčavna in tečna za živino, kakor pod soparnimi solnčnimi žarki.

Po tem načinu naj bi se vsako leto novi del pogozdil. Vspeh tacega truda bo marsikterega vabil po izgledu ravnati. To bi pogozdovanji kmalu mnogo prijateljev pridobilo.

Zadosti je pa še tudi tacih krajev na Notranjskem, kjer se po pašnikih še znajde hosta, če tudi le nizka, revna in spačena hosta. Taka hosta se bo kmalu povzdignila, ako se paša le za 10 let odstrani. Razun tega najdemo v kraški zemlji še mnogo starih drevesnih korenin in porobkov. Iz tacih korenin in porobkov se včasih gozd kmalu sam po svoji moči zopet omladi ali zaredi, ako se le ne pase.

Kjer je še kaj hoste, Vam toraj svetujem: jo najpoprej ostro, golo in nekoliko poševno posekati, porobki bodo potem kmalu mladike pognali, iz katerih se počasi gladki gozd povzdigne.

Na ta način se pa le tista drevesa dajo omladiti, katerim perje ali listje vsako leto odpada. Borovci, smreke in hoje, to je, iglenata drevesa, ne poženejo več iz korenin, ampak samo iz semena.

Zdaj naj Vam pa povem izgled, kako bi se na ta način jelo pogozdovati.

Neka soseska na Notranjskem ima na primer 100 oralov (johov) golega Krasa. Župan bi hotel nagibati pogozdovanje te goličave, kako bi se to začelo?

Najpoprej bi župan sklical može in napravil bi se

sledeči sklep: Naj se vsi posestniki združijo in po srenjski tlaki za pogozdovanje namenjeni prostori čisto posnažijo, in iz nabranega kamenja (kterega je treba tudi izkopati) napravijo ograde.

Ako se tla — kakor sem vže poprej omenil — še nekoliko pognojijo, naj župan poprej ko sneg skopni, piše kmetijski družbi, bodi-si naravnost, ali pa dotični podružnici, naj mu ona meseca sušca gozdnega semena pošlje.

Kakor hitro bo vreme delu ugodno, naj se odloči isti del goličave, kterega hočete letos posejati, recimo, dvajseti del, to je, 5 oralov.

Ta prostor naj se vnovič posebno ogradi.

Ako sejete črni borovec, potrebovali boste za 5 oralov 30 funtov semena, in to ne bode više stalo ko 15 goldinarjev.

Zabiti se ne sme severo-izhodnji del goličave poprej pogozditi, zakaj burja večidel od te strani piše, toraj se more tudi za zavetje skrbeti.

Potem boste jeli zemljo za gozdno setev pripravljati. 2 do 3 čevlje saksebi boste napravili blizo 2 štirjaška (kvadratna) čevlja velike prostorčke za gozdno seme. Po teh prostorih je treba travo odkopati in obrniti jo, zemljo kar se dá osnažiti kamenja in korenin, in porahljati jo, da se potem seme lože prime in požene.

Kako se seme seje, ali kako se mlada drevesa sadijo, tega Vas danes obširno in tudi ob kratkem ne morem učiti. O tem se morate poprej, ko bote omenjeno delo začeli, posvetovati s kakim gozdnarjem. Nadjati se je pa tudi, da bo kmetijska družba kmalu izdala poduk za gozdarsko drevorejo.

Kakor hitro je prvi del z lesom zasajen, se po njem ne sme več pasti, ali brez zadržka se bo paša 15 let potem na prvem delu zopet začela. Po nezasajenih delih se zmiraj še lahko pase, ako les tam sam od sebe ne poganja.

Do 15. leta po prvi setvi bode tedaj za pašo vsako leto 5 oralov manj odprtih, od 16. leta naprej pa se bo

vže paša zopet po zasajenih delih začela, kakor hitro po vrsti 15. leto dosežejo. Toliko, kar je toraj zavoljo gozda pašo omejiti potreba, se tudi namestila dobí.

Mnogo je tacihi dreves, katerih perje se rabi tudi za klajo, zlasti za ovce in koze, na primer: jesen, brest, javor, hrast in akcija so za to pripravna drevesa. Taka drevesa naj se povsod zasadijo, kjerkoli je kaj prostora, med sadjem, pri vaséh, pri mejah itd. V jeseni se perje osmuče in v senci posuši, in taka klaja je dobra zlasti za drobnico. Najbolje je jesenovo perje; eno samo jesenovo drevo bo dalo vsako leto 10 funtov perja, in to je za prerejo toliko vredno, kakor 20 funtov slabe krme.

Na Kranjskem je nekda j cvetela lepa navada, po kateri je moral vsak ženin, predno je stopil pred oltar, vsaditi v domači zemlji 20 ali še več dreves. Ta navada naj se ponovi! Noben Kranjec bi ne smel oženiti se ali cesarstvo zapustiti, ako ni poprej primerno število dreves posadil v domačo zemljo.

Odkod bomo pa sadik vzeli? — nastaja vprašanje.

Pri vsaki ljudski šoli naj se napravi gozdna gredica in tudi sadišče za sadno drevje. Tukaj naj se otroci v drevesetvi podučujejo in tukaj naj se kmetom sadike delijo.

Morebiti bode še kdo vprašal, kdo pa mu bo pokazal, kako da se gozd seje in sadi?

Treba je, da nam vlada izobraženih gozdnarjev pošlje na pomoč, dežela pa naj skrbi, da se tudi učitelji olikajo v gozdarstvu in drevoreji, bodi-si v snežiški gozdarski šoli, bodi-si v Ljubljani, kjer sem tudi jaz pripravljen, meseca septembra učitelje v tem predmetu podučevati.

Razun tega je pa tudi med Vami dosti omikanih in izvedenih mož, kateri Vam bodo gotovo z veseljem roko podali, če se boste hoteli posvetovati.

Vspreh tacega truda ne bode izostal, kajti izgledi nam to jasno dokazujejo. Koliko je bil pred 50 leti

mora, kar je mogoče, prihranjevati in ne prodajati za slepo ceno.

Skupščina, ki je zborovala dne 1. malega travna 1853. leta v Postojni zaradi vpeljave družbe za pogozdovanje Krasa, je enoglasno izrekla, da se slabi stan notranjskega Krasa ne dá drugače temeljito zboljšati, kakor s pogozdovanjem goličav in z umnim varstvom še stoječega gozda.

Enako misel je kranjska kmetijska družba razodela v svojem sporočilu leta 1850., in enake misli je tudi bilo avstrijsko državno društvo gozdnarjev leta 1865. Enake misli so tudi vsi možje, kateri dobro poznajo Notranjsko in potrebe notranjskih prebivalcev. Iste misli sem tudi jaz. Kar sem Vam danes nasvetoval, vse to se dá doseči; to nas izgledi učijo. Marsiktera zelenica ali oaza se najde po Krasu, ktera nam živo priča, da je Kras za vsako obdelovanje pripraven. Obmestje cesarskih žrebišč v Lipici in na Prestranku nam to jasno kaže.

Zraven pogozdovanja morate pa tudi še za sadjerejo, in, kjer je obnebje pripravno, tudi za vinorejo skrbeti. Sosedje ste morju, Vaše blagó ima najvišjo ceno!

Najde se še veliko sto oralov (johov) goličave, kateri bi se z umom in pridnostjo lahko za vinorejo pridobili. Podnebje nižih pokrajin Krasa je vinoreji ugodno.

Pod bolj neprijetnim podnebjem se pa vsaj sadje vendar še dobro obnaša.

Spomnite se mnogokrat Vodnikovih besedi:

„Jabelka, hruške in druge cepé

Cepi v mladosti za stare zobé!“

Ne zabite teh besedi! Med Vami je mnogo izvrstnih vino- in sadjerejcev, — posvetujte se ž njimi!

Vse, Kraški možje, se mora poskušati, kar more Kras zopet cveteč storiti, — zlasti pa varujte in prihranujte gozd, in obdelujte ga!

In prišel bode tako zopet tisti čas, ko bo Kras vnovič postal krasna dežela, kakor je bil pred vekom.

Vnuki in vnukov vnuki bodo hvaležno se spominjali očetov in pradedov, ki so puste goličave spremenili v rodovitno, cvetečo naravo.

In tako sklenem prvi svoj potni poduk s srčno željo, da bi nekoliko koristil naši dragi domovini, zlasti notranjskim domorodcem.

Drugo leto morebiti se vidimo zopet na tem mestu. Služba moja me bo peljala še večkrat v postojnsko okolico. Kdor se hoče z mano posvetovati, zmiraj me bode najdel pripravnega.

Zdaj pa z Bogom, dragi bralci!

V Ljubljani meseca sušca 1871.

COBISS 3842308

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426156

